

הבניית זהות בכינויים עבריים בקרב ערביי ישראל

ד"ר נינה פינטו-אבקסיס, אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר האני מוסא, האוניברסיטה העברית בירושלים

הענקת כינויים היא פרקטיקה פולקלורית רווחת וחוצה דורות בתרבותם של ערביי ישראל. השימוש בה נועד לסמן את החוצים את קו הנורמה, ולברר את הגבולות החברתיים והאידיאולוגיים שבהם היא מתקיימת. האפיון העיקרי הוא שימוש בתבנית כינוי המקשרת בין הגבר לאביו או בין האישה לבנה, והמנציחה דפוסי חיים פטריארכליים (כמו למשל בכינוי אבו חסן או אום מחמוד). תבנית זו חדרה גם לשימושי הסלנג הכינויים בעברית (אבו ארבע, אבו עלי) וממחישה את ההשפעות הלשוניות של הערבית על העברית. מלבד כינויים בתבנית קלאסית זו ישנם כינויים המסמנים את היחסים ההיררכיים במערכת הדו-קיום הלשוני (עברית וערבית) שבה מתנהלים אורחות חייהם של ערביי ישראל ומבטאים מחד את האימוץ של הלשון העברית, ומאידך את הלעג כלפי מי שמבכרים את העברית והעבריות על הערבית (למשל בכינוי גדי שניתן לבעל השם געזי "התייהד" בהתנהגותו). מגבש כינויים זה שניתן בשפה העברית מלמד על אימוץ תפישת עולמו של הכובש (במונחיו של אלבר ממי), הפנמתו והפיכתו לחלק מהלשון החברתית, ולא רק הלשון המשמשת לצרכים פרקטיים של ערביי ישראל. תופעה זו מחדדת את האבחנה באשר להגמוניה הלשונית של העברית כפי שהיא מתקיימת בשוק הלשוני בישראל, במושגיו של פייר בורדייה.

הכינויים שהוענקו בעברית על ידי החברה הערבית לפרטים שבתוכה סימנו גם את מחיקת הזהות הערבית עד להזדהות עם המדרג הגבוה של התרבות היהודית, כפי שהשתקף למשל בכינוי **עגנון** שהוענק למורה שבחר ללמד בכיתתו את סיפורו של עגנון, וכן בכינויים המטונימיים **גולדה**, **משה דיין** או **דיכטר**. כינויים אלה מסמנים מחד את המאגר התרבותי המשותף ואת ההזדהות עם גיבורי תרבות של החברה היהודית, וכן את האוצר הלשוני והספרותי המשותף המונחל לשני העמים, אך מאידך, הם חושפים את החקיינות ואת פני המסכה שהלביש על עצמו הערבי בנטלו את זהותו של היהודי. מכונים אלה מסומנים כמי שהפנימו את הפוליטיקה היהודית-ישראלית וזהותם נבלעה לחלוטין באחר.

מגבש הכינויים הניתנים בעברית חושף מעין עולם מקביל שבו מתקיימים החיים במערכת לשונית שונה (עברית מול ערבית) ובהווי חיים אחר (חיים מקצועיים וחיי חזזור). לעברית במערך הכינויים של ערביי ישראל יש תפקיד אידיאולוגי כפול פנים: מן הצד האחד היא משקפת את התערות הערבים במרחב הישראלי ואת ההסתגלות לתנאי החיים המשתנים אך העברית משמשת בכינויים גם בתפקידים אירוניים, לצרכי הנכרה והזרה. במעשה לולייני של הסתרה והרמזה משקפת שפת הכינויים העברית את שלא ניתן לומר בחברה בשפה הערבית.